

Το ΜΠΓΚ ΜΠΑΝΓΚ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

B1

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ, από τον καιρό της Γαλλικής Επανάστασης, γνώρισε συνεχείς μεταμορφώσεις. Υποχρεωμένη να ορίζεται μέσα από την αντίθεσή της με την εξουσία και να αγωνίζεται ταυτόχρονα για την κατάκτησή της, ένα τμήμα της αφομοιώνονταν, ενώ η ίδια ανανεωνόταν από δυνάμεις ριζοσπαστικότερες. Στα τέλη του περασμένου αιώνα η μεγάλη ανανέωσή της προήλθε από το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα. Το κίνημα των κατώτερων τάξεων περιβλήθηκε τον σκούφο της δημοκρατίας, φορέθηκε όμως και τις αντιφάσεις της Αριστεράς: να αποτελεί τον διαχειριστή μιας κοινωνικής μεταρρύθμισης, όντας υποτελής τμήμα αυτής της κοινωνίας.

Αλλά ο λαός της Αριστεράς, και προπαντός ο τρόπος της ζωής του, η κουλτούρα του, διαλύθηκαν από την αναδιάρθρωση της παραγωγής και τις μετατοπίσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων, ιδίως σε αυτό το τελευταίο τέταρτο του αιώνα. Η κλασική εργατική τάξη στις ανεπτυγμένες κοινωνίες έγινε μειοψηφία και η νέα πλειοψηφία των μισθωτών είναι εξα-

ρετικά ανομοιογενής, οικονομικά και από άποψη κουλτούρας, ώστε να αποτελέσει ακόμη και δυνητικά κοινωνική τάξη. Η Αριστερά αποδείχτηκε απροετοίμαστη να αντιμετωπίσει αυτές τις μεγάλες μεταβολές και τις παράγωγες αντιθέσεις τους που δεν εγγράφονταν στο κλασικό σχήμα **λαός εναντίον εξουσίας**. Οι εθνικές προσαρμογές εξάλλου δεν της επέτρεψαν να ανασχηματισθεί πάνω σε μια νέα διεθνή στρατηγική.

Ούτε έθεσε με σαφήνεια το πρόβλημα των νέων υποκειμένων της αλλαγής. Η προσαρμογή στην οικολογία, στον φεμινισμό, στα νέα κοινωνικά κινήματα έγινε αποσπασματικά και επιλεκτικά. Χωρίς συνείδηση ότι συνιστούν διαφορετικό μοντέλο πολιτικής κινητοποίησης από το κλασικό κόμμα και πως προσοδιάζουν στις νέες μεσαίες τάξεις παρά στο προλεταριάτο.

Η αίσθηση πως η φυσιογνωμία και το πρόγραμμα των αριστερών κομμάτων δεν ανταποκρίνονται στις μεταβολές που έχουν στο μεταξύ συμβεί, οδήγησε σε αποσπασματικό και επιφανειακό συγχρονισμό.

Τα διλήμματα

Του ΑΝΤΩΝΗ ΛΙΑΚΟΥ*

Έγιναν έτσι δέσμα της καθημερινής πραγματικότητας, του ρεαλισμού. Οι αλλαγές στην Αριστερά τα τελευταία χρόνια δεν γίνονται με δική της πρωτοβουλία, αλλά των αντιπάλων της.

Η Αριστερά δεν επεξεργάστηκε κριτικά την εμπειρία του κεϊνσιανισμού και του κράτους προνοίας, γιατί ταυτίστηκε μαζί τους. Στο τέλος αυτής της φάσης, και ενώ η Αριστερά ζητούσε επέκταση του κράτους, η Δεξιά εμφανίστηκε για πρώτη φορά, σε αντιπαράθεση μαζί της, ως το κόμμα των αλλαγών, των νεωτερισμών. Κρατώντας την πολιτική πρωτοβουλία έσπρωξε την Αριστερά σε θέση άμυνας και συντήρησης. Ο νεοφιλε-

λευθερισμός αντέστρεψε την κοινωνική κριτική της Αριστεράς ανατοποθετώντας τις σχέσεις κράτους και κοινωνίας. Μήπως, άλλωστε, η ελαχιστοποίηση του κράτους και η παραχώρηση στην κοινωνία της δυνατότητας να καθορίζει τα της οικονομίας και της εξέλιξής της δεν υπήρξε παλαιό αίτημα της Αριστεράς;

Ωστόσο η μετατόπιση του παραδείγματος της πολιτικής από τη δημοκρατία της συναίνεσης στη δημοκρατία της απόρριψης διέυρνε το χάσμα των εντός και εκτός του πολιτικού συστήματος, χωρίς τόπους συνάντησης. Οι άνεργοι, οι μετανάστες, οι νέοι φτωχοί σχηματίζουν έναν δεύτερο κόσμο χωρίς την ι-

διότητα του πολίτη.

Θα επιμείνει η Αριστερά στον ρόλο μιας μεταρρυθμίσιμης χωρίς κοινωνικά υποκείμενα να την εγγυηθούν πλέον, θα εκφράσει τις διαμαρτυρίες των νέων μεσοστρωμάτων ή θα αντιπροσωπεύσει τους νέους κολασμένους επιλέγοντας την έξοδο από το πολιτικό σύστημα; Αν όμως παρόμοια στρατηγική δοκίμασε στη σοσιαλιστική της εκδοχή τον περασμένο αιώνα, και στην κομμουνιστική της εκδοχή στο πρώτο μισό αυτού του αιώνα, ήταν γιατί η εργατική τάξη τότε εμφανιζόταν ως το αναπόσπαστο μέλλον αυτού του κόσμου.

Αντίθετα, η ευθυγράμμιση με τους νέους φτωχούς μπορεί να γίνει μόνο στη βάση να πάψει να τους παράγει το σύστημα. Αλλά έτσι η Αριστερά παραιτείται από μια κληρονομιά που την θέλει οικουμενική, δηλαδή να τους σκέφτεται για την κοινωνία συνολικά.

Η Αριστερά, όταν αδυνατεί να ενσωματώσει τις εξελίξεις, συρρικνώνεται σε αίρεση. Δεν απουσιάζει μόνο η ενσωμάτωση της εμπειρίας των καθεστώτων που προήλθαν από τις επανα-

στάσεις της, αλλά και η εμπειρία της κατάρρευσής τους. Βέβαια η τάση να ενσωματωθούν όλες οι εξελίξεις στη λογική της Αριστεράς περικλείει τον κίνδυνο απονεύρωσής της. Η Αριστερά δεν είναι θεωρητική στάση, αλλά πράξη, συλλογική δημιουργικότητα μαζών. Τρέφεται από την κοινωνική αντίσταση, από τη ρήξη, από την άρνηση της ενσωμάτωσης και της ομαλοποίησης. Όσες φορές στην ιστορία της η Αριστερά κατόρθωσε να αλλάξει τον πολιτικό λόγο και να θέσει η ίδια τις πολιτικές προτεραιότητες, αυτό έγινε γιατί κατάφερε να διατυπώσει το αδιάνητο: να αλλάξει συνολικά τον τρόπο με τον οποίο έμπαιναν τα ερωτήματα στην πολιτική: να διατυπώσει νέες κοινωνικές αξίες.

Στο μεταξύ η εξάντληση της Αριστεράς δεν μένει χωρίς συνέπειες. Οι κοινωνικές αντιθέσεις εκφράζονται με τρόπο αποσπασματικό, μη πολιτικό, βίαιο και αδιέξοδο, ρατσιστικό και εθνικιστικό, με μορφές που αντλούν στοιχεία από το κυρίαρχο σύστημα συμβολισμών.

*Ο κ. Αντώνης Λιάκος είναι αναπληρωτής καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ που διεξάγεται για το - ενδεχομένως υπαρκτό - μέλλον της Αριστεράς στην Ελλάδα αλλά και την Ευρώπη γενικότερα, σπανίως θίγει την αχίλλεια πτέρνα του προβλήματος: την ικανότητα της Αριστεράς να διαχειρίζεται την οικονομία χωρίς να αφήνει πίσω της υπερχρέωση, πτώση της παραγωγικότητας και καθίζηση του μέσου βιοτικού επιπέδου. Όπως θα προσπαθήσω να δείξω στο σύντομο αυτό άρθρο, κανένα από τα δόγματα ή τις πρακτικές οικονομικής πολιτικής της Αριστεράς που οδήγησαν στην εδραίωση αυτής της αντίληψης δεν απορρέει κατ' ανάγκη από την επιδίωξη των βασικών οικονομικών της στόχων, που αφορούν στη μείωση της κοινωνικής ανισότητας, την αντιμετώπιση των στρεβλώσεων της αγοράς και την ορθολογική χρήση των φυσικών και ανθρωπινων πόρων της χώρας.

1. **Η καχυποψία απέναντι στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς.** Παρεμβάσεις που στρεβλώνουν την αγορά και μειώνουν την αποτελεσματικότητά της γίνονται συχνά μέσω του εκτεταμένου συστήματος κρατικοποιήσεων, ρυθμίσεων, επιδοτήσεων και παροχών που κατά καιρούς υιοθετούν τα αριστερά κόμματα στην προσπάθειά τους να αποκαταστήσουν διάφορες ανισότητες που δημιουργεί το σύστημα της αγοράς. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις ο βαθμός περιορισμού των αγορών χρησιμοποιείται ως μέτρο της σοσιαλιστικής καθαρότητας μιας πολιτικής και θεωρείται ως ο μόνος τρόπος υπέρβασης του καπιταλιστικού συστήματος.

Η αγορά όμως είναι θεσμός που δεν ταυτίζεται με το καπιταλιστικό σύστημα: υπήρχε και πριν την εμφάνισή του, όπως επίσης υπήρξαν και συστήματα ατομικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής χωρίς την ελεύθερη λειτουργία των αγορών. Η αγορά είναι κυρίως ένας θεσμός πληροφόρησης καταναλωτών και παραγωγών, εξίσου χρήσιμος σε όσους επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση του κέρδους ή τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Αυτό το οποίο θα πρέπει να απασχολεί την Αριστερά είναι οι περιπτώσεις όπου οι αγορές αποτρέχονται, και κατά συνέπεια υπάρχει ανάγκη παρέμβασης εκ μέρους του κράτους. Η παρέμβαση αυτή όμως θα πρέπει να σκοπεύει όχι στον περιορισμό της αγοράς, αλλά στον περιορισμό των παραγόντων που την οδηγούν σε αποτυχία, και στην υποβοήθηση της πληροφόρησης καταναλωτών - παραγωγών σε περιπτώσεις που παρέχεται ανεπαρκώς. Μειζονα παραδείγματα της αναγκαιότητας τέτοιων παρεμβάσεων είναι οι λεγόμενες «ορι-

Από την ηθικολογία στην αποτελεσματικότητα

Του ΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗ*

ζόντιες πολιτικές» βελτίωσης της οικονομικής δραστηριότητας (εκπαίδευση, τεχνολογική πολιτική κλπ.), η ρύθμιση μονοπωλιακών καταστάσεων, και γενικότερα η διαχείριση των εξωτερικών οικονομικών (όπως το περιβάλλον) για τις οποίες η αγορά δεν μπορεί να οδηγήσει σε βέλτιστες λύσεις. Η αποτελεσματική λειτουργία των αγορών καμία άμεση αρνητική συνέπεια δεν έχει στην επιδίωξη του στόχου της κοινωνικής δικαιοσύνης. Αντίθετα, η καλύτερη αξιοποίηση των πόρων μιας κοινωνίας δημιουργεί περισσότερες - και όχι λιγότερες - δυνατότητες αναδιανομής και εξασφάλισης ίσων ευκαιριών στα μέλη της.

2. **Η έλλειψη αποτελεσματικών θεσμών αξιολόγησης του τρόπου διεύθυνσης της οικονομίας.** Ξεκινώντας από την καχύποπτη στάση απέναντι στην αγορά και τις διαδικασίες αξιολόγησης που αυτή παρέχει, η Αριστερά συχνά υποκαθιστά την ανοιχτή διαδικασία επιβράβευσης ή απόδοσης ευθυνών σε πρόσωπα και πολιτικές με τις αδιαφανείς διαδικασίες των κομματικών μηχανισμών. Έτσι, ένα Συμβούλιο μιας κρατικής επιχείρησης ανησυχεί περισσότερο για την εντύπωση που προκαλεί στον κομματικό του προϊστάμενο παρά για την πορεία

κερδών της επιχείρησης. Συχνά βλέπουμε στελέχη να παραδέχονται και να δικαιολογούν ότι παρέκκλιναν όχι μόνο την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος αλλά και την ίδια τη νομιμότητα για να προωθήσουν καλύτερα κάποιο στόχο του κόμματος. Πολλά αριστερά κόμματα είχαν μάλιστα θεωρητικοποιήσει την περιφρόνηση των θεσμών και της αποτελεσματικότητας στο όνομα της υπέρτατης ηθικής που υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει η κατάσταση και άσκηση της εξουσίας από αυτά.

Το πού λογοδοτούν τα στελέχη και οι μηχανισμοί άσκησης εξουσίας είναι σήμερα ένα από τα πιο κρίσιμα προβλήματα στα οποία καλείται να απαντήσει η Αριστερά. Στη Βρετανία το Εργατικό κόμμα έχει προτείνει διάφορους αυτόνομους θεσμούς λογοδοσίας (accountability) των διευθυντών και των Συμβουλίων, ενώ η ιταλική Αριστερά εμφανίζεται μέχρι στιγμής η πιο ανυποχώρητη πολιτική δύναμη για τη διαλεύκανση της Εφαπτόπολης (tangentopoli) μεταξύ κομμάτων και αδιαφανών συμφερόντων. Το επιχείρημά τους ότι καμία επίκληση κομματικών αναγκών δεν μπορεί να δικαιολογήσει την παραβίαση των νόμων και την υπόσκαψη των θεσμών έρχεται να βάλει τέλος στην παρα-

δοσιακή αριστερή άποψη ότι η εξυπηρέτηση του κόμματος επιτρέπει τη μεταχείριση των θεσμών ανάλογα με τις εκάστοτε σκοπιμότητες.

3. **Η προώθηση συλλογικών συμφερόντων εις βάρος των ατομικών δικαιωμάτων.** Το κύριο προοδιστικό γνώρισμα του νεοφιλελευθερισμού είναι η θεώρηση ότι τα μόνα δικαιώματα τα οποία μπορεί κανείς να ασκήσει είναι ατομικά, σε αντίθεση προς τα σοσιαλιστικά κόμματα τα οποία θεωρούνται ότι συστηματικά επιδιώκουν τη δημιουργία και εξυπηρέτηση συλλογικών συμφερόντων. Ακόμα παραπέρα, η νεοφιλελεύθερη αντίληψη αρνείται τη σκοπιμότητα «θετικών δικαιωμάτων» (τι μπορεί να απαιτήσει κανείς) και περιορίζεται στα «αρνητικά δικαιώματα» (τι μπορεί να αποποιηθεί), πράγμα που σε συνδυασμό με την έμφαση στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας αποκλείει οποιαδήποτε άσκηση κοινωνικής πολιτικής ως αθέμιτη.

Φυσικά, μια σοσιαλιστική πολιτική διαφέρει ριζικά από μια τέτοια αντίληψη, απλώς θα πρέπει να αποφύγει «να πετάξει το μωρό μαζί με τα απόνερα». Η προώθηση των συλλογικών συμφερόντων των οικονομικών αδύναμων στρωμάτων μέσω πολιτικών απασχόλησης, κοινωνικής μέριμνας, θετικής μεροληψίας κλπ. δεν έχει κανένα λόγο να συνδέεται με τη μείωση των ατομικών δικαιωμάτων των υπολοίπων κοινωνικών κατηγοριών ή την έκπτωση της αξιοκρατίας. Για παράδειγμα, η υποβοήθηση των φτωχών φοιτητών να περατώσουν τις σπουδές τους καμία σχέση δεν πρέπει να έχει με την υποβάθμιση της εκπαίδευσης ώστε «να γίνει προσιτή από τις λαϊκές μάζες». Η αύξηση της απασχόλησης μπορεί να γίνει με θετικές πολιτικές κατάργησης και επανένταξης και όχι με την απαγόρευση απολύσεων από επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιβίωσης.

Η προώθηση των συλλογικών συμφερόντων ταυτόχρονα με τη διατήρηση και την επέκταση των οικονομικών και πολιτικών ατομικών δικαιωμάτων αποτελεί σήμερα το δυσκολότερο πεδίο δοκιμασίας μιας «Αριστερής Πρότασης» που δεν θα θέλει να αντισταθμίσει την απώλεια δημοκρατικής συνεισφοράς της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με την ηθικολογική επίκληση μιας αμφίβολης συλλογικότητας.

1. Μια ενδιαφέρουσα ανάλυση της συμβατότητας της αγοράς με τους στόχους κοινωνικής δικαιοσύνης υπάρχει στο βιβλίο των Julian Le Grand και Saul Estrin *Market Socialism*, 1989, Clarendon Press.

*Ο κ. Νίκος Χριστοδουλάκης είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.